

הסוללה בשער המוגרבים התפתחות מדאיגה בעיר העתיקה

1. רקע

מבין כל השערים המובילים אל הר הבית/חראם אל שריף, שער המוגרבים הוא הייחודי והרגיש ביותר. מפתחות השערים האחרים נמצאים בידי הווקף - הרשות המנהלית המוסלמית האחראית על חראם אל שריף, השולטת גם בגישה למתחם הר הבית/חראם אל שריף - אולם מאז 1967 השליטה הישירה על שער המוגרבים נותרה בידי הרשויות הישראליות. דרך שער זה מתבצעים הביקורים התקופתיים ולעיתים המתוחים של יהודים במתחם, ודרך נתיב זה מבצע הארגון "נאמני הר הבית" את פעילותו במתחם, תוך ניסיונות בלתי חוקיים לעלות להר הבית, בניגוד להוראות המשטרה. זהו גם נתיב הגישה העיקרי של כוחות הביטחון הישראליים בעת הפרות סדר.

מאז 1967 ועד 2004 חיברה סוללת עפר רעועה את רחבת הכותל המערבי עם שער המוגרבים. ב-14 בפברואר 2004, התמוטטה הסוללה בעקבות סופות גשמים, ומייד ניצבו הרשויות הישראליות בפני בעיה: כיצד לשקם את הגישה לשער המוגרבים, בהתחשב ברגישויות העמוקות הקיימות ביחס לשינויים בסטטוס קוו באזור?

באחד בפברואר 2005 ניתן היתר להקמת מבנה עץ זמני על שבעה עמודים תומכים, בערך במקום בו עמדה הסוללה שהתמוטטה. מאז, גברו הלחצים מצד גופים שונים – לרבות ארגוני מתנחלים, קרן מורשת הכותל המערבי (עמותה הקרובה למתנחלים, האחראית לרחבת הכותל ולמנורת החשמונאים) ומשטרת ישראל – לספק מבנה גישה קבוע יותר לשער המוגרבים, באופן החורג בהרבה מהסטטוס קוו שהיה קיים בין 1967 ל-2004 הצורה בה התקבלו החלטות בעניין זה מאלפת.

2. תהליך קבלת ההחלטות

ב-28 ביוני 2006 התקיימו דיונים בנושא במשרד ראש הממשלה, בראשות המזכיר הצבאי של ראש הממשלה ובהשתתפות משטרת ישראל, שרות הביטחון, רשות העתיקות, עיריית ירושלים והקרן למורשת הכותל המערבי. המשטרה העלתה דרישה מבצעית נחרצת כי הסידור החדש בשער המוגרבים חייב לאפשר התכנסות של 300 שוטרים בו-זמנית על הסוללה לצורך גישה להר הבית. אחרים התלוננו כי מיקום הסוללה הקיימת (החדשה) מגביל את חלל התפילה לנשים בכותל המערבי. רשות העתיקות התעקשה כי ללא קשר להחלטה שתתקבל, כל העבודות באתר צריכות להתבצע כך שלא ייגרם נזק לאתרים הארכיאולוגיים הסמוכים, במיוחד חפירות הכותל הדרומי. ב-15 בנובמבר 2006 אישרה הוועדה המקומית של עיריית ירושלים מתן היתר בניה להקמת גשר קבוע בין רחבת הכותל המערבי לבין שער המוגרבים, בכפוף לכמה תנאים, כמו קבלת אישורים מהמשטרה ומרשות העתיקות. לדעתנו, ההחלטה לתת היתר נגועה באי-חוקיות: תכנית המתאר החלה על העיר העתיקה ומתחם הר הבית/חראם אל שריף מחייבת הכנת תכנית בנין עיר מפורטת, שתופקד להתנגדויות הציבור בטרם הוצא היתר בנייה. הוועדה התעלמה מדרישה זו, בין היתר על בסיס חוות דעת משפטית שסופקה על ידי עורך-דין המקורב למתנחלים. לאור המחלוקת סביב התכנית ורגישותה, טרם הוצא היתר בנייה רשמי, וטרם החלו בעבודות הבנייה.

3. הבנייה המתוכננת

כפי שמבהירים התצלומים המצורפים לדו"ח מיוחד זה, עיצוב הגשר החדש שונה באופן ניכר הן מסוללת העפר טרם קריסתה והן ממבנה העץ הזמני. הסוללה המקורית שקרסה הייתה באורך של כ-75 מ', מבסיס הקיר התומך של הר הבית ברחבת הכותל המערבי ועד שער המוגרבים. הגשר החדש (המתוכנן) יהיה באורך של כ-200 מ' וישתרע מאזור חפירות הכותל הדרומי ליד שער האשפות.

4. ההשלכות

ברור כי התכניות לשער המוגרבים יתרחבו הרבה מעבר לסטאטוס קוו וישאפו ליצור שינוי משמעותי ב"מערכת האקולוגית" העדינה בהר הבית/חראם אל שריף וסביבתו ברור גם כי התוכניות מונעות לא רק מהשאפה לחדש את הגישה שהייתה נהוגה קודם לכן לישראלים ולכוחות הביטחון, אלא גם מהרצון לאפשר גישה המונית לשער המוגרבים, כיום או בעתיד, מרחבת הכותל המערבי והרובע היהודי (נקודת גישה שבמובהק אינה מיועדת למוסלמים). שני הדברים ביחד מצביעים לא רק על סטייה מהותית מהסטאטוס קוו הפיזי, אלא גם על שינוי עתידי משמעותי בדפוס התנועה באזור רגיש זה. הגשר המתוכנן מחזק את הרושם כי ממשלת ישראל מבקשת, בפעם הראשונה מאז 1967, לשנות את הסטאטוס קוו הפוליטי/דתי בהר הבית/חראם אל שריף באמצעות יצירת ציר גישה חדש שנועד להגביר את הנגישות היהודית להר הבית/חראם אל שריף, בהתאם לשאיפות הגורמים הלאומיים/דתיים הקיצוניים ביותר בישראל – גורמים שהיו מעורבים באופן פעיל בתהליך קבלת ההחלטות בנוגע לגשר החדש.

גם אם נתעלם משאלות העיצוביות המשמעותיות (כמה מהארכיטקטים הבולטים בישראל כינו את הגשר החדש מבנה דמוי "רכבת הרים" שהוצב בלב האתר הדתי והלאומי החשוב ביותר של ישראל, הפרויקט אינו מבשר טובות להמשך היציבות במתחם הר הבית/חראם אל שריף ובסביבתו).

5. התגובה

תכניות הבנייה כבר עוררו מחלוקת ניכרת, וזכו לחשיפה בולטת בעיתונות הערבית באזור. הנושא אומץ כ"מטרה" הן על ידי הווקף המוסלמי והן על ידי הפלג הצפוני של התנועה האיסלמית בישראל הבנייה המוצעת אף עוררה דאגה לא רק בקרב הממסד הארכיאולוגי הישראלי אלא גם בקרב הקהילה הבינלאומית. בכינוס ה-30 של הוועד למורשת עולמית של אונסק"ו, שהתקיים ביולי אשתקד בוילניוס, התקבלה ההחלטה הבאה: "הוועד שב ומביע דאגתו לנוכח המכשולים והעבודות, כדוגמת חפירות ארכיאולוגיות או בנייה חדשה שעלולים לשנות את הערך האוניברסאלי היוצא-דופן של המורשת התרבותית של העיר העתיקה של ירושלים, לרבות המרקם האורבאני והחברתי שלה, כמו גם את שלמותה הוויזואלית"; ו"הוועד מבקש מהרשויות הישראליות להציג בפני המרכז למורשת עולמית את כל המידע הרלוונטי בנוגע למבנים החדשים המתוכננים ברחבת הכותל המערבי ובסביבתה, לרבות התכניות לבנייה מחדש של הגישה לחראם אל שריף".

6. הסיכונים

השאלות הקשורות לסיפור שער המוגרבים חורגות מעבר לאלה של שימור אתרי מורשת עולמית, ארכיאולוגיה ואפילו "משחק הגון" – חשובים ככל שאלה יהיו. מה שחשוב הרבה יותר הוא הפוטנציאל של זה לעורר התפרצויות אלימות לא רק בירושלים אלא גם ברחבי האזור.

לירושלים יצא שלא בצדק שם של פצצת ניטרוגליצרין, שבה כל "מהמורה" אקראית עלולה להצית את העיר. במציאות, ירושלים דומה יותר למתקן גרעיני קטן: רשימה מצומצמת של

תופעות ספציפיות ביותר מאיימת להפר את היציבות בעיר ולהצית אש שעלולה להתפשט הרבה מעבר לגבולותיה. הרשימה המצומצמת כוללת אך ורק אירועים המתמקדים בעיר העתיקה ובמיוחד בהר הבית/חראם אל שריף. במהלך המאה האחרונה – מאז חפירות פארקר ב-1911, דרך פתיחת מנהרת החשמונאים ב-1996 ועד לביקורו של אריאל שרון בהר הבית בשנת 2000, האיומים המדומים על הסטאטוס קוו הבלתי רשמי והשינויים שבוצעו בו, במיוחד בכל הנוגע לגישה, בנייה וחפירות במתחם הר הבית/חראם אל שריף ובסביבתו, היו המניע להתפרצויות אלה.

יתר על כן, תכניות הבנייה אינן מתרחשות בסביבה מבודדת. הפונדמנטליזם המוסלמי נמצא בעלייה בתוך ישראל/פלסטין, ואפילו בחראם אל שריף. בו-זמנית, כמעט כל האתרים הארכיאולוגיים, הלאומיים וההיסטוריים בעיר העתיקה ובסביבותיה ובאגן החזותי שלה, נמסרו לידי ארגוני מתנחלים קיצוניים (לפרטים ראו גיליון ה-1 באוגוסט, 2006 של The Jerusalem Bulletin). מבחינה בינלאומית ואזורית, כל זה מתרחש על רקע מתיחות גוברת בין האיסלאם והעולם הערבי לבין המערב, כשהסמל של חראם אל שריף משחק תפקיד בולט הן בדאגות הכנות של המוסלמים המתונים והן בתעמולה של הפונדמנטליסטים. חשוב לציין בהקשר זה כי איומים מדומים הם בעלי פוטנציאל לאלימות לא פחות מאיומים אמיתיים. זהו החומר שממנו עשויים חזיונות מלחמת קודש, ג'יהאד, מלחמות מצווה ומלחמת גוג ומגוג. בניית גשר הגישה החדש עלולה או לא להוות את הפתיל שיצית את התבערה - אולם היא לבטח תתרום למסה הקריטית אשר אם ימשכו המגמות הקיימות, תתרום להתפרצות הצפויה.

7. המסקנה

אין זה סביר לצפות כי התמוטטות טבעית של סוללת גישה תמנע מישראלים ומיהודים, או, במקרה הצורך, מכוחות הביטחון הישראליים, את הגישה להר הבית/חראם אל שריף באופן ובהיקף שהיו נהוגים מאז 1967 – ובתנאי שהתכנון והביצוע של הבנייה ייעשו באופן חוקי ובהתאם לאחריותה של מדינת ישראל כמשגיחה על אתר המורשת העולמית העיר העתיקה ומתחם הר הבית/חראם אל שריף. עם זאת, באותה מידה אין זה סביר כי מצב עניינים זה יאפשר למדינת ישראל לבצע שינויים קיצוניים בסטאטוס קוו מחוץ למסגרת ההבנות עם רשויות הווקף. צעד כזה יהיה בלתי שוויוני, לא חכם ומסוכן בפוטנציה.

המסקנה ברורה. אם לא יושג הסכם עם רשויות הווקף (דבר בלתי סביר בקונסטלציה הפוליטית העכשווית), על ישראל להגביל את פעולותיה לבנייה צנועה של סוללת גישה קבועה בשער המוגרבים, במקומה ההיסטורי, ובכך לחזור לסטאטוס קוו במקום לשנות באופן קיצוני, תוך סיכון היציבות הפנימית, האזורית והעולמית.

אודות עיר עמים

עיר עמים היא עמותה ישראלית בלתי-מפלגתית העוסקת במורכבות החיים בירושלים בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובעתידה הפוליטי של העיר. עיר עמים פועלת במגמה שירושלים תהיה עיר תקינה ושוויונית, תוך קידום התנאים לעתיד פוליטי יציב יותר בירושלים.

בשל מעמדה הסמלי והממשי של ירושלים כעירם של שני עמים ושלוש דתות, ומקומה הקובע בהשגת הסדר מדיני, מעמידה עיר עמים בראש מעייניה את ירושלים כעיר יציבה בה חולקים שני העמים, הישראלי והפלסטיני, עיר הדואגת לרווחתם ולכבודם של כל תושביה על קודשיהם ונכסיהם ההסטוריים והתרבותיים.

הידע והמומחיות של עיר עמים בכל הקשור לתנאים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים בירושלים זמין לארגונים ופרטים כאחד, ביניהם רשויות המדינה והעוסקים בניהולה של העיר, וכן לאלה הלוקחים חלק בדיפלומטיה שמאחורי הקלעים והפועלים למציאת הסדרים פוליטיים עתידיים לגבי ירושלים.

לעיר עמים יחסי עבודה מתמשכים עם הקהילה הפלסטינית בירושלים; כן יש לעמותה קשרים שוטפים עם גורמים בכירים בקהילה הבינלאומית הפועלים למען העיר ועתידה.

עיר עמים פועלת במגוון של דרכים המשלימות זו את זו:

- איסוף וניתוח של נתונים ומידע בנוגע להתפתחויות שוטפות בירושלים והפצתם לקהלי יעד בארץ ובעולם.
- פעילות משפטית שנועדה לעכב ולמנוע צעדים חד צדדיים הפוגעים במרקם החיים בעיר ובאפשרות להגיע להסדר מוסכם לגבי עתיד העיר.
- פעילות ציבורית ותקשורתית שנועדה ליצור מודעות למתרחש בירושלים ולחשיבותה המקומית, האיזורית והעולמית. פעילות זו כוללת בין היתר סיורים לימודיים במזרח ירושלים, סמינרים וארועים, הכשרות מקצועיות ועוד.
- פעילות מול גורמי ממשל וגופים מקצועיים אחרים בארץ ובעולם, במטרה להשפיע על מדיניות בנושא ירושלים.
- פעילות לחיזוק החברה האזרחית במזרח העיר תוך עבודה משותפת עם פעילים בשכונות ועם ארגונים לקידום סוגיות אזרחיות.

נכתב ע"י עו"ד דני זיידמן ולארה פרידמן
תרגום: ליטל ידין